

skal være kunst – og det er i det lys et end nok så socialrealistisk maleri må ses og vurderes, også af historikeren.

Niels Peter Stilling

JENS CHRISTENSEN: *Storlandbrug – Industrifinansiering 1850–1915.* En studie i sammenhængen mellem kapitalakkumulationen i storlandbruget og finansieringen af det industrielle gennembrud i Danmark 1850–1915 med baroniet Guldborgland som eksempel. Kbh., Landbohistorisk Selskab, 1984. 170 s. 80 kr.

Forfatterens udgangspunkt er spørgsmålet om, hvorfra og hvordan det industrielle gennembrud finansieredes i Danmark i anden halvdel af det 19. århundrede. I hvilke(n) sektor(er) skete den nødvendige kapitaldannelse, og hvordan formidledes denne videre til bl.a. håndværk og industri?

Et dækkende svar på disse spørgsmål ville kræve meget omfattende studier i forskelligartede grupper af regnskabsmateriale; nærværende bog, oprindelig en specialeopgave ved Københavns Universitet, bliver da også kun et erkendt delprojekt heraf, nemlig at efterprøve den hypotese, at der i storlandbruget fandt en kapitalakkumulation sted, som kunne danne et væsentligt grundlag for industriens finansiering i perioden 1850–1915. Som objekt for undersøgelsen er valgt baroniet »Guldborgland« på Lolland (Rosenørn-Lehn). Arkivet herfra er tilsyneladende komplet og indeholder både driftsregnskaber og privat regnskabsmateriale, der vil kunne vise kapitaloverførsel til andre erhvervssektorer. Problemerne med netop at vælge et baroni er, at godset var underkastet lovgivningen om fideikommiss, d.v.s. at ejendomsretten var beskåret m.h.t. salg, belåning m.v., og at det heller ikke gennem sin størrelse og det forholdsvis sene fæstegodssalg kan siges at være særligt repræsentativt – et forhold som forfatteren dog er opmærksom på og diskuterer i bogens slutning.

En stor del af bogen rummer en beskrivelse af det anvendte kildemateriale samt en grundig analyse af regnskabernes muligheder for at give udsagn om såvel Orebygårds avl som baroniet Guldborgland som helhed. Det er et solidt og forbilledligt stykke arbejde Jens Christensen her lægger frem i tabeller, figurer og kommenterende tekst. Mange træk følger den generelle tendens i disse årtier, men afvigelser forekommer naturligvis også, bestemt som de vil være af lokale varianter. Af interesse også uden for den landbohistoriske læserkreds er bogens slutning, der oplyser i hvilket omfang godsdriften gav mulighed for at investere, samt hvor disse investeringer blev foretaget. Taget som helhed bliver billedet følgende: ¼ af investeringerne gik til den kapitalistisk organiserede produktion, d.v.s. industri og godser; ¼ gik til simpel vareproduktion, d.v.s. håndværk, gårde og huse; ½ gik til omsætning og varecirkulation og resten på anden vis. På denne baggrund må man tilslutte sig forfatterens egen konklusion, nemlig at det *ikke* er lykkedes ham at vise, at der i storlandbruget 1850–1915 akkumuleredes så store kapitaler, at de kunne yde et væsentligt bidrag til industriens finansiering. Tværtimod – i en årrække gav Orebygårdregnskabet underskud, omend andre indtægtskilder sikrede, at der alligevel opstod ledig kapital. Men kun 14% gik direkte over i industrivirksomhed!

Forfatterens konklusioner ligger på linie med resultaterne fra tidligere arbejder

(Stig Günther Rasmussen: Finansielle forhold på østjyske majorater (1974) og Peter Bøgh Nielsen: Industriens finansiering i perioden 1840 til 1914 (1981)), men førend den endelige dom kan fældes, må et større antal godsregnskaber, nok også mere almindelige og dermed mere repræsentative end »Guldborgland«, gennemgås og analyseres.

Torben Hansgaard

MARGARETA R. MATOVIĆ: Stockholmsäktenskap. Familjebildning och partnervalg i Stockholm 1850–1890. Stockholm, Liber forlag, 1984. 390 s. Ca. 180 sv. kr.

Denne store, kvantitative undersøgelse bygger især på kirke-, vielses- og lysningsbøger fra 8 sogne i Stockholm. En specialundersøgelse af et enkelt sogn udvides med en stikprøveundersøgelse fra hele Stockholm i perioden 1860–1890. Oplysningerne om lysningsparrene er databearbejdet og klassificeret efter det system for social stratifikation, som ligger til grund for forskningsprojektet, »Industriarbetarklassens opkomst: Stockholms arbetare 1850–1914«, hvoraf Matović' arbejde er en del. Dog tages der her særligt hensyn til kvinders sociale placering. Ud fra materialet – der er udvidet med et kvalitativt studium af samboende par i et enkelt sogn på et bestemt tidspunkt, og som har en illustrativ karakter – undersøger forfatteren førægteskabeligt samliv, giftermålsalder, partnervalg samt geografisk baggrund hos par fra forskellige lag for at undersøge den sociale mobilitet. Det er der kommet mange nye og spændende resultater ud af. Først og fremmest er det nu blevet dokumenteret, at der i nær tilknytning til det lovformelige ægteskab fandtes en skjult struktur af illegitim familiedannelse – det der er blevet betegnet som stockholmsægteskabet.

De videnskabsgrene der arbejder med familie og ægteskab har først og fremmest været sociologi og socialantropologi, der sammen med retshistoriske og etnologiske aspekter danner baggrunden for de hypoteser, som testes i den kvantitative undersøgelse. Således opfatter Matović familiedannelse og ægteskab som et *udbytteforhold*, hvorved det papirløse forhold opfattes som mere fordelagtigt end ægteskabet. Næsten halvdelen af lysningsparrene boede sammen, og især var denne samlivsform udbredt i de lavere sociale lag og blandt de tilflyttede kvinder, som kunne forsørge sig selv. Kvinders umyndighed på den ene side og kvinders økonomiske selvstændighed på den anden, samt omkostningerne i forbindelse med bryllup fremhæver forfatteren som årsagerne til den illegitime familiedannelse. Således viser hun også at denne kulminerede i 1860'erne og 70'erne, hvor tilflytningsoverskuddet var størst, og at antallet af samboende før vielsen derpå faldt. Kulturoverførsel, liberalisering af lovgivningen, og kvindernes forringede muligheder på arbejdsmarkedet, gjorde nu ægteskabet til et mere realistisk forsørgelses-alternativ.

Forfatteren opstiller den hypotese, at de tilflyttede stræbte efter at gifte sig ind i en Stockholmsfamilie for på denne måde at avancere. Men den geografiske mobilitet var ligesom den sociale ringe. Mobiliteten hen over klassegrænser foregik kun inden for begrænsede grupper. Dette medførte en øget polarisering mellem arbejder- og borgerlige lag, som iflg. Matović fik betydning for udvikling af klassebevidsthed.

Afhandlingens udgangspunkt er en teori om menneskets rationelle handlen